

Tadeusz Dołęga-Mostowicz a fost un scriitor polonez renumit, născut pe 20 iulie 1898, în Varșovia. A fost un prozator prolific, cunoscut pentru romanele sale care abordează teme sociale și psihologice, adesea în contextul istoriei și culturii poloneze.

Printre cele mai celebre lucrări ale sale se numără romanul „Vrăciul” (1925), care a avut un impact semnificativ asupra literaturii poloneze și a fost adaptat în diverse forme, inclusiv film. O altă lucrare notabilă este „Cariera lui Nikodem Dyzma”, publicată în 1932, care este considerată una dintre cele mai importante opere ale sale.

„Cariera lui Nikodem Dyzma” spune povestea unui tânăr dintr-un mediu umil, care, printr-o serie de întâmplări nefericite și ironic comice, ajunge să fie confundat cu un înalt funcționar guvernamental. Romanul explorează teme precum ambiția, corupția și absurdul societății, oferind o satiră acerbă a sistemului social și politic al vremii. Personajul principal, Nikodem Dyzma, devine un simbol al oportunistului și al absurdului, iar povestea sa reflectă aspirațiile și dezamăgirile oamenilor obișnuți în contextul unei societăți în schimbare.

Dołęga-Mostowicz a fost, de asemenea, un activ participant în viața culturală și politică a Poloniei interbelice. Cărțile sale cele mai importante „Vrăciul” și „Cariera lui Nikodem Dyzma”, captează complexitatea experienței umane și oferă o critică acerbă a societății poloneze din perioada interbelică.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a mutat în Statele Unite, unde a continuat să scrie, până la moartea sa pe 6 decembrie 1941. Tadeusz Dołęga-Mostowicz rămâne o figură importantă în literatura poloneză, iar lucrările sale continuă să fie studiate și apreciate pentru profunzimea lor emoțională și socială.

TADEUSZ DOŁĘGA-MOSTOWICZ

Cariera lui NIKODEM DYZMA

Traducere și cuvânt înainte de
Constantin Geambașu

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Redactor: Mirela Ivan Nobel
Tehnoredactare: Adriana Andreiaș
Coperta: Dan Mărgărit
Imagine coperta I: shutterstock

Traducere de Constantin Geambașu

Titlul original:

Kariera Nikodema Dyzmy, autor Mostowicz-Dolega Tadeusz,
traducere de Constantin Geambașu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DOLEGA-MOSTOWICZ, TADEUSZ

Kariera lui Nikodem Dyzma / Tadeusz Dolega-Mostowicz ;
trad. și cuv. înainte de Constantin Geambașu. - Târgoviște :
Cetatea de scaun, 2024

ISBN 978-606-537-733-2

I. Geambașu, Constantin (trad. ; pref.)

821.162.1

Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace, inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervate. Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al editurii, cu excepția unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.

BOOK INSTITUTE

©POLAND

This book has been published with the support of the ©POLAND Translation Program
Această carte a fost publicată cu sprijinul Programului de Traducere ©POLAND

ISBN 978-606-537-733-2

©Editura Cetatea de Scaun®, Târgoviște, 2024

email: editura@cetateadescaun.ro, www.cetateadescaun.ro

Tipărit la Editura Cetatea de Scaun.

Cariera lui Nikodem Dyzma sau dezvăluirea mecanismului imposturii

Cariera lui Nikodem Dyzma reprezintă cel mai cunoscut roman scris de Tadeusz Dolega-Mostowicz (1900-1939), prolific prozator polonez din perioada interbelică¹. Cu siguranță popularitatea cărții în rândurile polonezilor, iar ulterior ale europenilor, s-a datorat nu atât traducerilor, cât ecranizărilor reușite, prefigurând o tradiție care va prinde rădăcini mai ales în perioada comunistă, când opere fundamentale din literatura polonă au stat la baza unor filme-capodoperă².

Filmul a făcut posibilă o mai bună reprezentare și dinamizare a acțiunii datorită imaginii și dialogurilor. Cartea însă asigură o reflectare mai adâncă datorită răgazului lecturii și al narațiunii curgătoare și captivante.

Autorul se înscrie în categoria scriitorilor preocupați de surprinderea unor tipuri și mentalități din perioada interbelică, o perioadă tulbură, de confruntări politice acerbe, de așezare și consolidare a structurilor instituționale poloneze, după recâștigarea independenței în anul 1918. Societatea poloneză,

¹ Ca ziarist și publicist, Tadeusz-Dolega Mostowicz (1900-1939) s-a angajat în viața socială, culturală și politică a țării. A participat la războiul polono-bolșevic din anul 1920. De asemenea, ca voluntar, a ajutat la evacuarea reprezentanților guvernului polonez după agresiunea sovietică asupra Poloniei în 17 septembrie 1939. A dispărut în orașelul Kutu de la granița polono-română în urma unui atac al tancurilor sovietice asupra camionului de pâine pentru refugiați, în care se afla și scriitorul. Descendent dintr-o familie nobiliară din ținuturile răsăritene (Kresy), Mostowicz cunoștea bine realitățile interetnice din zonă, precum și obiceiurile din lumea elitelor politice (vezi și celelalte romane care au cunoscut o mare popularitate în rândurile cititorilor polonezi).

² *Vraciul* de Tadeusz Dolega-Mostowicz, *Pan Tadeusz* de Adam Mickiewicz, *Quo vadis, Cavalerii teutoni, Prin foc și sabie* de Henryk Sienkiewicz, *Nunta* de Stanisław Wyspiański, *Țăranii* de Władysław Reymont, *Noapți și zile* de Maria Dąbrowska, *Cenușă și diamant* de Jerzy Andrzejewski etc.

timp de peste un secol, a fost scindată în teritoriile administrate de marile puteri străine: Prusia, Rusia și Austria. În mare măsură și-a păstrat specificul național, atașamentul față de limbă și de istorie, atitudinea patriotică. Visul reîntregirii și al eliberării a însoțit generații la rând și a prins viață în urma tratatelor de pace de la Versailles. Totuși stabilirea granițelor de vest și de est a ridicat probleme serioase, după tratativele de pace teritoriul Poloniei fiind mult diminuat. Dincolo de dificultățile de reconstrucție a statului și a instituțiilor, încă de la sfârșitul Primului Război Mondial se constată o profundă polarizare a claselor sociale.

Nikodem Dyzma aparține clasei sociale de jos, fiind un simplu funcționar de poștă într-un orașel de provincie. În urma restructurărilor, rămâne fără loc de muncă. La Varșovia încearcă să-și găsească o slujbă, traversând o perioadă de mari frustrări. Locuiește cu chirie, într-o cameră înghesuită, la o familie sărmană, în condiții ingrate.

Romanul debutează cu o schimbare de destin a protagonistului. Întâmplarea a făcut să dea peste o invitație la un cocktail. Foamea îl împinge la propriu să folosească această invitație. Tot întâmplarea face să stabilească la această recepție câteva legături cu reprezentanți din lumea diplomatică și aristocratică a timpului, care îl vor proiecta pe o traiectorie neverosimilă. Un mare rol în ascensiunea lui Nikodem îi revine lui Kunicki, un om de rând, dar inteligent și cu simțul afacerilor. Acesta împrumută bani cu camătă moșierului Ponimirski. În urma cheltuielilor excesive și iraționale, Ponimirski este nevoit să-și piardă moșia Koborowo, punându-și copiii într-o situație extrem de ingrată. Fiul, George Ponimirski, suferă de tulburări psihice, iar fiica, Nina, este nevoită să se căsătorească cu noul proprietar, Kunicki, în pofida diferenței de vârstă.

Fiecare secvență a narațiunii surprinde diferite etape ale carierei lui Nikodem. Fără pregătire și cultură, înzestrat cu inteligență nativă și simț practic speculativ, protagonistul induce în eroare „lumea bună” în care pătrunde, devenind la

scurt timp directorul Băncii de Stat pentru Cereale. Recurge la toate tertipurile necesare: minciună, înșelătorie, malversații, inclusiv crimă (angajează un grup de bandiți pentru a-l ucide pe Boczko)! Naratorul lasă să se înțeleagă la fiecare pas divergența dintre comportamentul real al protagonistului (lipsa de maniere, de cunoștințe elementare, grosolană și primitivismul) și snobismul și superficialitatea sferelor aristocratice poloneze, tributare modelului nobiliar tradițional, generator de stereotipii și prejudecăți.

De fapt vinovat de această ascensiune „admirabilă” nu este atât protagonistul în sine, cât mediul elitelor lipsite de luciditate și de realism. Autorul dezvăluie prin intermediul lui Nikodem slăbiciunile sistemului politic, carențele organizatorice, parazitismul, corupția la nivel instituțional, relațiile și malversațiile. În acest sens, romanul lui Mostowicz este extrem de actual, deși se poate afirma că realitatea de astăzi „bate filmul”, ipostazele comportamentale și sentimentale ale protagonistului polonez își pierd din culoare și pregnanță în comparație cu noianul de carieriști care s-au afirmat în lumea postcomunistă pe calea manipulărilor politice, escrocheriilor și combinațiilor financiar-bancare, afacerilor dubioase și oneroase etc., care au subminat și erodat statul de drept.

Paradoxal, în finalul cărții, adevărata față a lui Nikodem Dyzma este dezvăluită de contele George Ponimirski, „bolnav mintal”, singurul care vede încă de la început impostura și primitivismul personajului. Scena finală este semnificativă în dublu sens: pe lângă slăbiciunile și vulnerabilitățile lui Dyzma, propus de președintele țării să devină premier, tânărul Ponimirski dezvăluie totodată lipsa de luciditate a clasei politice din perioada interbelică, prezența mitului „omului providențial” care salvează țara din situații de criză, dezinteresul și amatorismul guvernanților în rezolvarea problemelor sociale și naționale, mai ales în situații de criză. („De voi râd! De voi! Elita! Ha, ha, ha... Vă declar că bărbatul de stat al vostru, Cincinnatus al vostru, marele om al vostru, Nikodem Dyzma al

vostru, este un escroc ordinar, care vă duce de nas, un ticălos abil, un farseur și în același timp un cretin total! Un idiot, care nu are habar nu doar de economie, ci de ortografie. Un mojić, fără pic de bună creștere, un necioplit! Uitați-vă la mutra lui de țăran și la manierele lui primitive! Un nerod, un zero absolut! Vă dau cuvântul de onoare că nu a fost la Oxford, că nu știe nicio limbă! O figură vulgară sub o stea întunecată, cu morală de bandit. Sapristi! Voi nu vedeți asta? Nu m-am exprimat bine când am spus că vă duce de nas! Voi l-ați ridicat pe pedestal pe animalul ăsta! Voi, oameni lipsiți de orice criteriu rațional! Râd de voi, proștilor! De voi! O adunătură!...”).

Narațiunea, în mare măsură simplă și „prozaică”, urmărește în primul rând creșterea accesibilității unui număr cât mai mare de cititori, din diferite categorii sociale, la demontarea unor atitudini mentale și comportamentale ale elitelor politice și culturale din perioada interbelică. Cititorul de astăzi va înțelege și mai bine că cei de teapa lui Nikodem Dyzma s-au înmulțit și, în pofida dezvăluirilor din media, au șanse mari să prospere în continuare.

Constantin Geambașu

J

Patronul restaurantului făcu un semn pianistului și tangoul se întrerupse la jumătatea ritmului. Perechea care dansa se opri în mijlocul ringului.

- Ei, cum e, domnule director? întrebă blonda suplă, detașându-se din brațele partenerului și apropiindu-se de măsuta la care stătea un om gras, cu fața transpirată.

Patronul dădu din umeri.

- Nu se potrivește? adăugă scurt blonda.

- Sigur că nu. N-are nici ritm și nici stil. Măcar de-ar fi arătat mai bine...

Se apropie și dansatorul.

Blonda îi examinează cu atenție hainele serios uzate, părul rar, de culoarea alunei, ușor cârlionțat și cu cărare pe mijloc, buzele strânse și maxilarul de jos puternic dezvoltat.

- Dumneata ai dansat undeva?

- Nu. Adică, am dansat, dar în particular. Chiar mi-au spus că am dansat bine...

- Dar unde anume? întrebă nepăsător patronul.

- Pe unde sunt eu, la Łysków.

Grășunul începu să râdă.

- Varșovia, dragul meu, nu are nimic comun cu Łysków. Aici, dragule, e nevoie de eleganță, de stil, de gust. Îți spun sincer: nu e pentru dumneata. Ar fi mai bine să cauți de lucru în altă parte.

Se răsuci pe călcâie și se îndreptă spre bufet. Blonda dădu fuga la garderobă. Pianistul închise cutia pianului.

Concurentul își aruncă agale pardesiul pe umăr, își trase șapca pe cap și porni spre ușă. Trecu pe lângă el un piccolo cu o tavă de sandvișuri alese. Dinspre bucătărie se simțea mireasma rafinată a mâncărilor.

Strada era inundată de razele fierbinți ale soarelui. Se apropia amiaza. Nu erau prea mulți oameni. Porni cu pas agale

spre parcul Łazienki. Se opri la colțul străzii Piękna, băgă mâna în buzunarul de la vestă și scoase o monedă de nichel.

„Ultima”, se gândi el.

Se apropie de tutungerie.

- Două „Sport”.

Numără restul și, furat de gânduri, se opri în stația de tramvai. Un bătrânel sprijinit în baston îi aruncă o privire încetoșată. O doamnă elegantă, cu mai multe pachete în mână, se tot uita după tramvai.

Lângă el, fâțându-se nerăbdător, aștepta un băiat cu o carte sub braț. De fapt, nu era o carte, ci un dosar acoperit cu pânză cenușie; când băiatul se opri, din profil se văzu un teanc de scrisori din dosar și marginea mai multor zeci de foi cu semnătura destinatarilor.

El luă seama băiatului și își reaminti că și el, pe când era curier la notarul Winder, ducea un asemenea dosar, încă înainte de război, până să ajungă funcționar la poșta din Łysków. Doar că notarul folosea totdeauna plicuri albastre, în timp ce acestea erau albe.

Se apropie tramvaiul 9 și băiatul se urcă din mers în vagonul din spate, lovi totuși dosarul de bară și scrisorile se risipiră.

„Ăsta zic și eu ghinion!”, își spune concurentul la postul de dansator, privind cum băiatul își strângea scrisorile. Tramvaiul porni și un pasager alunecă pe scară și căzu pe carosabil. Concurentul ridică un plic alb și începu să facă semn după tramvai. Băiatul era însă atât de preocupat cu strângerea celorlalte scrisori, încât nu observă ce anume face dansatorul.

Era un plic elegant de hârtie, cu adresa scrisă de mână:

Excelenței Sale Președintelui Artur Rakowiecki. Loco. Al. Ujazdowskie nr. 7³.

Mai citi o dată adresa: Aleea Ujazdowskie 7.

Să o duc? Poate primesc un zlot sau doi?... Merită să încerc. Numărul 7 este la câțiva pași.

Pe lista locatarilor, în dreptul numelui A. Rakowiecki, se vedea apartamentul cu nr 3, etajul întâi. Urcă pe scări și apăsă pe sonerie, o dată, de două ori. În cele din urmă veni portarul și îi spuse că proprietarul era plecat în străinătate.

- Ghinion.

Dădu din umeri și, ținând scrisoarea în mână, porni spre casă. Trecu mai bine de jumătate de oră până ce ajunse pe strada Łucka. Urcă la etajul patru pe scările de lemn și apăsă clanța.

Din camera ca o chichineată îl izbi o duhoare cu miros de ceapă prăjită, grăsime încinsă și iz de scutece puse la uscat. Dintr-un colț se auzi o voce de femeie:

- Închide, domnule, ușa, că e curent și-mi răcește copilul.

El mormăi ceva încet, își scoase pălăria, își puse în cui paltonul și se așeză lângă fereastră.

- Ei, cum a fost? i se adresă femeia, nici de data asta n-ai găsit de lucru?

- Nici...

- Ei, domnule Dyzma, în zadar bați drumurile aici, ți-am spus. La țară, în provincie găsești mai ușor de-ale gurii. Se știe, acolo sunt țărani.

El nu răspunse nimic. Trecuseră trei luni de când rămăsese fără lucru după ce s-a închis barul „La elefant”, pe strada Panska, unde câștiga zilnic 5 zloți și cina, cântând la mandolină. Ce-i drept, Oficiul Forțelor de Muncă îi oferise un loc la construcția nodului feroviar, dar Dyzma nu avea nimic în comun nici cu munca de inginer, nici cu cea de maistru sau de muncitor și după două săptămâni s-a lăsat păgubaș. În schimb, la Łysków...

Femeia îi intuiise gândurile, căci îl întrebă:

- Domnule Dyzma, n-ar fi mai bine să te întorci în locurile dumitale, unde ai familia? Acolo o să se găsească ceva și pentru dumneata.

³ Pe Aleea Ujazdowskie la nr. 7 se afla, înainte de război, clădirea Consiliului de Miniștri.

— Doamnă Walentowa, ți-am mai spus că nu am nicio familie.

- Au murit cu toții?

- Da.

Walentowa termină de curățat cartofii și, după ce puse oala pe foc, începu:

- Vezi dumneata, aici la Varșovia și oamenii sunt altfel, și nici nu prea e de lucru. Al meu muncește doar trei zile pe săptămână, abia de ne ajunge de mâncare, iar directorul ăla al lor, adică Purmanter, zice că s-ar putea să închidă fabrica, fiindcă nu are vânzări. Și așa, dacă n-ar fi Mańka, nu am avea cu ce să plătim chiria. Săraca fată este istovită și degeaba. Dacă nu prinde un client, doi, pe săptămână...

- Să bage de seamă, o întrerupse Dyzma, că dacă e prinsă că n-are permis... Ehe!

Walentowa înfășă copilul și atârnă deasupra sobei scutecul ud.

- Ce tot cobești – îi spuse cu voce aspră. Mai bine ți-ai vedea de treabă și așa nu-mi plătești de trei săptămâni, ocupi doar locul. Ce chiriaș ești dumneata?

- O să plătesc, mormăi Dyzma.

- Plătești sau nu. Și așa 15 zloți nu înseamnă mare lucru. Iar pe dumneata te dau afară îndată ce ai început să faci ceva...

- Cine v-a spus una ca asta?

- O, că o fi vreo taină! Chiar dumneata i-ai povestit Mankăi. Se așternu tăcerea.

Dyzma se duse spre fereastră și se uită la zidurile jupuite din curte. Într-adevăr îl urmărea ghinionul. Pe unde se ducea nu făcea prea mulți purici. De la gimnaziu l-au exmatriculat în clasa a IV-a pentru îndărătnicie și lene. Notarul Winder l-a ținut cel mai mult. Poate fiindcă micul Nikodem Dyzma știa germana, ca să se descurce acolo, unde era trimis. Mai târziu a lucrat la Poștă și la Telegraf, salariu de mizerie și tot felul de intrigi. A urmat războiul, trei ani de serviciu militar la telecomunicațiile batalionului și singura avansare la gradul de

caporal. Apoi, oficiul poștal din Łysków, înainte de a se face concedieri. Cu ajutorul parohului a ajuns la sala de lectură, dar și aici, abia ce a trecut iarna, că în aprilie s-a dovedit că nu știe să păstreze în ordine rafturile cu cărți.

De altfel, aici a fost cel mai interesant...

Urletul sirenelor de la fabricile din jur întrerupse gândurile lui Dyzma. Walentowa se fâțâia în jurul mesei. Dyzma se ridică alene și ieși.

Rătăcea pe străzile scăldate în soare, deși îl dureau picioarele. Era peste puterile lui să rămână în încăpere, să asculte remarcile ascuțite ale domnului Walenty Burcik și înțepăturile disprețuitoare ale Mankăi, mai ales să se uite la ce mănâncă ei. De două zile nu pusese nimic în gură în afară de țigările pentru care păstra ultimii bănuți.

Trecând pe lângă mezelărie, de unde venea un miros îmbietor de cărnați, își opri respirația. Încercă să-și întoarcă privirea de la vitrinele magazinelor alimentare, dar foamea nu-i dădea pace.

Nikodem Dyzma își dădea perfect seama că pentru el nu există niciun fel de perspective favorabile.

Oare acest lucru îl speria? Nicidecum. Din fericire, psihicul lui Nikodem Dyzma era lipsit de imaginație. Sfera intuițiilor și planurilor lui nu trecea dincolo de zilele următoare și, așa cum săptămâna trecută lăncezise, fiindcă își vânduse ceasul, tot așa ar fi putut să petreacă următoarea săptămână făcând rost de bani din frac și pantofii de lac.

E drept, pentru aceste achiziții a fost nevoit să renunțe la multe lucruri, dar spera într-o pâine mai ușoară ca dansator și în ameliorarea condițiilor materiale; acum însă, după mai multe încercări, se convinsese că nimeni nu-l va angaja ca dansator și se hotărî să se despartă de minunatul veșmânt fără regrete.

Se apropia ora 6 când luă decizia definitivă de a face cale întoarsă.